

УДК 37.037

## ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ МОРАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Ю.Л. Колесник

*У статті розглянуто проблему морально-екологічного виховання; представлено педагогічні технології морально-екологічного виховання студентської молоді у технічних навчальних закладах; проаналізовано шляхи формування у студентів позитивної мотивації до вивчення екологічних проблем.*

**Ключові слова:** морально-екологічне виховання, технічні ВНЗ, педагогічна технологія, позитивна мотивація, свідомість, мораль та духовність, екологічна свідомість.

У контексті завдання з виховання свідомого громадянина України разом із актуалізацією змісту вищої освіти зростає роль формування морально-екологічної компетентності студента з урахуванням його вікових та індивідуальних особливостей, що позначаються на характері мислення, почуттів, поведінки, діяльності.

Актуальність проблеми морально-екологічного виховання студентської молоді обумовлена кризовою екологічною ситуацією на Землі, низьким рівнем моральної та екологічної культури, байдужістю, руйнівним ставленням до природи, а також недостатньою науковою дослідженістю проблеми.

Ґрунтовний аналіз літератури засвідчив наявність певної системи морально-екологічного виховання, що склалася у вищій технічній школі і яка базується на принципах безперервності і міждисциплінарності екологічної підготовки та реалізується: у програмах безперервної морально-екологічної освіти з усіх спеціальностей; при вивченні в профільюючих і загальноосвітніх предметах питань з охорони довкілля; при введенні в дипломні проекти обов'язкового розділу, присвяченого оцінці розроблювальної теми з погляду охорони навколишнього середовища; шляхом координації зусиль практичної підготовки студентів та залученням їх до науково-дослідної роботи, що не є достатнім і потребує подальшого удосконалення.

У межах завдань дослідження важливе значення мали філософські положення про єдність природи і суспільства (В. Вернадський, К. Цюлковський), теорія ціннісних орієнтацій особистості (С. Анісімов, С. Рубінштейн), сучасні концепції морально-екологічної освіти і виховання (В. Алексєєв, М. Гомова, І. Зверев, М. Мамедов, та ін.), концепції розвитку культури і навколишнього середовища (В. Крисаченко, Б. Лихачов, Дж. Стюарт та ін.) [1, с.3-8].

Ґрунтовний аналіз літератури доводить, що проблемі морально-екологічної освіти і виховання приділяється певна увага, однак фундаментальних, прикладних досліджень з проблем формування морально-екологічної відповідальності студентів вищих технічних навчальних закладів не проводилось.

Метою статті є представити визначення поняття морально-екологічного виховання, його сутність та завдання; описати існуючі педагогічні технології, що ефективно використовуються у процесі морально-екологічного виховання; проаналізувати шляхи формування у студентів позитивної мотивації до вивчення екологічних проблем.

Узагальнюючи думки багатьох дослідників зазначимо, що морально-екологічне виховання має на меті встановлення гармонії між принципами людської моралі та намірами, діями і поступками конкретної людини; дозволяє молоді осмислити відповідальність за стан природи і життя майбутніх поколінь.

Морально-екологічне виховання має розвивати почуття поваги до навколишнього середовища та всього живого світу, вболівання за збереження його життєвої сили, допомагає засвоїти моральні правила міжлюдських відносин та відносин людина-природа.

Дослідники зазначають, що екологічна свідомість – це сукупність поглядів, теорій та емоцій, що відображають проблему співвідношення суспільства і природи в плані оптимального їх вирішення відповідно до конкретних потреб суспільства та можливостей природи. Досить часто, з практичної точки зору, екологічну свідомість визначають як усвідомлення людиною (суспільством) загострення екологічної ситуації та негативних наслідків розвитку екологічної кризи; вміння та звичку діяти по відношенню до природи так, щоб не порушувати зв'язків та колообігів природного середовища; сприяти покращенню та охороні довкілля заради не лише нинішнього, але й майбутніх поколінь. В загальному вигляді екологічна свідомість є відтворенням людьми

екологічних умов життя та відносин між суспільством і природою у вигляді екологічних теорій, ідей, уявлень [3].

Дослідницею Л. Білик з'ясовано, що головною причиною екологічної кризи є катастрофічно низький стан духовності людей, тому формування духовної людини є однією з необхідних умов її подолання. Виходячи з цього, нову парадигму морально-екологічного виховання студентської молоді вона формулює як рух від знань, переконань і світогляду до моральної відповідальності, що має проявитися у конкретних діях та природоохоронних вчинках. Формування світоглядних переконань, емоцій і відповідальності відбувається в органічно нерозривному процесі. Завершенням цього процесу є духовна зрілість людини і її відповідальність за власне життя, стан природи, збереження довкілля. Стратегічним напрямком виховного впливу на студентів у системі виховної діяльності є переведення глобальних проблем екологічної катастрофи у локальну особистісну (індивідуальну) площину, бо дзеркальним відображенням стану довкілля є власне здоров'я [1, с. 6-10].

Саме тому ми звертаємось до поняття педагогічної технології морально-екологічного виховання студентської молоді у технічному ВНЗ. Спираючись на визначення багатьох авторів, зазначимо, що педагогічна технологія тут виступає продуманою у всіх деталях моделлю спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу із безумовним забезпеченням комфортних умов як для студентів, так і для викладачів. Поняття педагогічної технології може бути представлене трьома аспектами: науковим (де педагогічна технологія виступає частиною педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, методи навчання), процесуально-описовим (описом алгоритму процесу, сукупністю цілей, змісту, методів та засобів досягнення запланованих результатів) та процесуально-дійовим (здійснення педагогічного процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних, методологічних засобів).

Таким чином, педагогічна технологія функціонує як наука, що досліджує найраціональніші шляхи забезпечення, як система засобів та принципів, що застосовуються в навчально-виховному процесі, а також як реальний навчально-виховний процес[2].

Класифікація педагогічних технологій містить багато складових, серед яких традиційне навчання, інтерактивні підходи, програмоване

навчання, контекстне навчання, авторські педагогічні технології, емоційно-змістовий підхід, комп'ютерні технології навчання, метод проектів, технологія парного навчання, конструктивне навчання та ін.

Погодимось із сучасними дослідниками, які вважають, що серед багатьох засобів морально-екологічного виховання, які сприяють підвищенню рівня екологічної культури студентів, є дидактична гра. Виявлено, що недостатньо використовуються виховні ресурси ігрової діяльності з метою виховання рис морально-екологічної культури. Використовувані методи насамперед впливають на підвищення рівня знань студентів і не торкаються їхніх свідомостей, цінних орієнтацій, мотиваційної сфери, природоохоронної діяльності.

Надаючи належне формуванню морально-екологічних понять, необхідно враховувати і те, що не поняття самі по собі, а усвідомлена в поняттях діяльність є головним фактором виховання особистості. Саме в діяльності морально-екологічні поняття застосовуються, узагальнюються, закріплюються, розвиваються, наповнюються змістом, переносяться «на себе», що є обов'язковою умовою формування на основі тих чи інших понять відповідних рис особистості.

Формування морально-екологічних понять є однією з умов ефективності екологічної освіти, і реалізація її потребує залучення студентів до різних видів діяльності: навчально-пізнавальної, дослідної, просвітницької, природоохоронної тощо. Дослідники проблем екологічної освіти зазначають, що жоден із вказаних видів діяльності, взятий окремо, не може забезпечити розв'язування всіх завдань екологічної освіти і виховання. Тільки органічна взаємодія різних видів діяльності дає очікувані результати.

Так, вирішальним фактором виховання чуйності (здатності співчувати, співпереживати) є спільна діяльність (колективна робота над завданнями за інтересами, спілкування зі спеціалістами), що передбачає співробітництво студентів із викладачами та своїми ровесниками. Саме ця колективна діяльність створює умови для спільних емоційних переживань і формує у молоді чуйне ставлення спочатку до людей, а потім до навколишнього середовища, насамперед до тварин і рослин. Поступово студенти підіймаються до більш усвідомленого рівня ставлення до природи, зумовленого активною взаємодією із середовищем, і відкривають для себе категорію «гуманність». Гуманність – риса особистості, що передбачає усвідомлене співчуття,

яке реалізується в актах сприяння, співучасті, надання живій природі практичної допомоги. Гуманність, на відміну від чуйності, виявляється не тільки у переживаннях особистості, а й у практичних діях.

Загальний шлях формування у студентів позитивної мотивації до вивчення екологічних проблем полягає в тому, щоб сприяти перетворенню вже наявних широких мотивів (нестійких, неусвідомлених, малодіючих, рядоположних) на зрілу мотиваційну сферу зі стійкою структурою, тобто з домінуванням і переважанням позитивних мотивів ставлення до природи в цілому, а також до екологічних проблем сучасності.

Формування мотивів розглядається в педагогічній літературі як створення у процесі навчально-виховної роботи певних умов для появи внутрішніх спонукань (мети, емоцій, мотивів) до вивчення екологічних проблем, усвідомлення їх учнями і подальшого вдосконалення мотиваційної сфери.

До першої групи умов, що сприяють формуванню позитивної мотивації до вивчення екологічних проблем, належать прийоми діяльності викладача:

- створення загальної сприятливої атмосфери в аудиторії;
- залучення студентів до колективних форм діяльності при вивченні екологічних проблем;
- встановлення відносин співробітництва викладача і студентів (допомога викладача у вигляді порад, консультацій);
- залучення студентів до оціночної діяльності;
- емоційність викладача;
- реалізація принципу зацікавленості під час викладання матеріалу (використання цікавих фактів);
- аналіз життєвих ситуацій;
- пояснення значення вивчення екологічних проблем для суспільства в цілому і окремої людини;
- створення ситуацій суперечки і дискусій під час обговорення екологічних проблем;
- залучення студентів до спільної дослідної діяльності, спрямованої на вивчення екологічних проблем;
- забезпечення самостійності студентів у виконанні завдань;
- організація таких форм діяльності, що передбачають застосування знань у нових ситуаціях.

Друга група умов пов'язана з використанням спеціальних завдань на формування та закріплення мотивації.

Застосовуючи різноманітні прийоми формування позитивної мотивації до вивчення екологічних проблем, слід враховувати, що навіть сприятливі умови впливають на мотивацію навчання не безпосередньо, а тільки через внутрішнє ставлення до них самого студента. Таким умовам задовольняють інформаційні тексти, дослідні завдання, ситуації, спрямовані на формування окремих аспектів внутрішньої позиції молоді.

Робота викладача має бути спрямована на розвиток і закріплення пізнавального інтересу до вивчення екологічних проблем і включати такі види впливу, як актуалізація раніше сформованих мотиваційних настанов, що треба закріпити і підтримати; створення умов для формування позитивних мотиваційних настанов (мотивів) і розвиток їх нових ознак (стійкість, усвідомлення, дієвість). Завдання педагога полягає в тому, щоб студенти постійно були мотивованими до дій. Але зміст мотивів на різних етапах роботи має бути неоднаковим.

На початку вивчення студенти повинні зрозуміти, що корисного і нового вони дізнаються, де зможуть застосувати набуті екологічні знання, які переваги дасть їм засвоєння матеріалу теми. Надалі при вивченні кожної теми можуть не тільки посилюватися вихідні мотиви, а й з'являтися нові. Це відбувається, якщо слухачі усвідомлюють і розуміють екологічні знання, які вони набувають, оцінюють їх, порівнюють, отримують задоволення від самого процесу навчання. Цьому, як відомо, сприяють: робота в групах; активне спілкування із однокурсниками, викладачем, спеціалістами з екологічних проблем; сам характер пошуково-дослідної роботи; рівень сформованості як загальнонавчальних, так і екологічних умінь.

На останньому етапі вивчення теми необхідно створити мотивацію завершення. Студент повинен оцінити свої знання (порівняти їх із знаннями товаришів) у ході дискусій, визначити, яких знань йому ще не вистачає, і спланувати завдання подальшої самоосвіти [4].

Вже згадувана дослідниця Л. Білик виділяє три етапи морально-екологічного освітньо-виховного процесу у технічних вищих навчальних закладах: просвітництво, готовність та формування власної відповідальності за стан довкілля. Встановлено, що морально-екологічне виховання в українській вищій школі недостатньо пов'язується з духовними, моральними цінностями, є безсистемним, характеризується

відсутністю зкоординованості дій у підходах до виховної роботи. Авторка стверджує, що для студентів характерне викривлення реальності та відхід від неї. Домінуючим у їхньому житті є світ емоцій, техніки, знаків та символів.

При виченні проблем морально-екологічного виховання студентів було зроблено висновок, що морально-екологічну відповідальність студента треба формувати і розвивати у діяльності. При формуванні позитивних мотивів у процесі морально-екологічного виховання дуже важливо навчити студента відчувати єдність із суспільством, природою та співчувати їх проблемам. І, звичайно, результативність виховного процесу залежить від ефективності педагогічного управління. Пріоритетними є демократичні форми управління. Умовами підвищення рівня управлінської діяльності є індивідуалізація, диференціація та професіоналізація процесу навчання. Формування морально-екологічної культури можливе лише за умови її розгляду як складника цілісного процесу підготовки майбутнього фахівця й заломлюється через усі компоненти досліджуваного феномена (екологічний досвід, біологічно обумовлена підструктура, форми відображення, емоційно-вольова й мотиваційна сфери, екологічна спрямованість).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми морально-екологічного виховання студентів у технічних ВНЗ. Перспективи подальшого дослідження пов'язані із розробкою та удосконаленням технологій духовного і морально-екологічного виховання.

### Література

1. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів у системі виховної роботи вищого технічного навчального закладу /Л. І. Білик: автореф. дис... д-ра пед. Наук / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Черкаси, 2005. – 51 с.

2. Современные образовательные технологии // Аналитический обзор международных тенденций развития высшего образования [Електронний варіант]. – июль-декабрь 2002. - №4. Режим доступу:

[www.charko.narod.ru](http://www.charko.narod.ru)

3. <http://books.br.com.ua/themes/75/96>

4. <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14793>

*В статье рассматривается проблема морально-экологического воспитания; представлены педагогические технологии морально-экологического воспитания студенческой молодежи в технических ВУЗах; анализируются пути формирования у студентов позитивной мотивации к изучению экологических проблем.*

**Ключевые слова:** морально-экологическое воспитание, технические ВУЗы, педагогическая технология, позитивная мотивация, сознательность, мораль и духовность, экологическая сознательность.

*The article deals with the problem of moral and ecological education; students' moral and ecological educational technologies at technical universities are considered; the ways of positive motivation formation during ecological problems studying are analyzed.*

**Key words:** moral and ecological education, technical universities, educational technologies, positive motivation, consciousness, morality and spirituality, ecological consciousness.

**Колесник Ю. Л.** – викладач Донбаського державного технічного університету (м. Алчевськ, Україна)

*Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В.В. Червонецький*

УДК 37.037

## **СТРУКТУРА      МОРАЛЬНОГО      СОЗНАНИЯ      ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА**

**Е.Г. Крахмалева**

*В статье представлены результаты исследования морального сознания личности студентов. Представлена структура формирования и развития морального сознания в современном мире.*

**Ключевые слова:** структура морального сознания, аморальность, тендерные особенности морального сознания.

Сегодня очень небольшое количество педагогических работ посвящено исследованию проблем морального сознания. До последнего